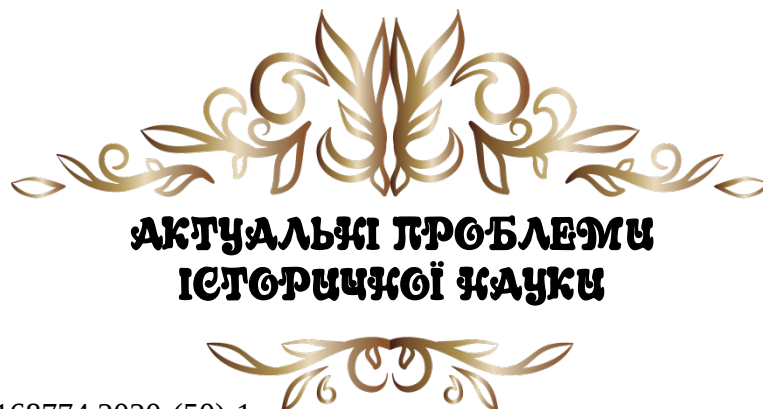

DOI 10.31909/26168774.2020-(50)-1
УДК 94:[336.1:61(477.41)«185»

**FINANCIAL SUPPORT OF THE MEDICAL INDUSTRY OF KYIV PROVINCE
IN THE FIRST HALF OF THE XIX CENTURY**

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ КИЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ
У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст.**

Тетяна Соловійова

Кандидат історичних наук, доцент
E-mail: solovjovatetana001@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0797-2182
Researcher ID: AAB-1992-2021
Університет Григорія Сковороди
в Переяславі, Україна

Tetiana Solovyova

PhD of Historical Science, Assistant Professor
E-mail: solovjovatetana001@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0797-2182
Researcher ID: AAB-1992-2021
Hryhorii Skovoroda University in
Pereiaslav, Ukraine

Олеся Ткаченко

Кандидат історичних наук, доцент
E-mail: TkachenkoLesya612@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8836-3778
Researcher ID: AAB-1995-2021
Університет Григорія Сковороди
в Переяславі, Україна

Olesia Tkachenko

PhD of Historical Science, Assistant Professor
E-mail: TkachenkoLesya612@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8836-3778
Researcher ID: AAB-1995-2021
Hryhorii Skovoroda University in
Pereiaslav, Ukraine

Тетяна Морей

Викладач кафедри загальної історії,
правознавства і методик навчання
E-mail: tetianamorei@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3632-2533
Researcher ID: AAB-3281-2021
Університет Григорія Сковороди
в Переяславі, Україна

Tetiana Morei

Teacher of the department of general
history,
jurisprudence and teaching methods
E-mail: tetianamorei@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3632-2533
Researcher ID: AAB-3281-2021
Hryhorii Skovoroda University in
Pereiaslav, Ukraine

ABSTRACT

The main goal of any health care system is the availability and quality of medical care for the population. An important task in Ukraine is to build an effective model of the health care system and achieve the highest level of the nation's health. Such a model provides for state regulation of the medical field and the formation of the management vertical. The foreground job

is the systematization of the legal framework of medical legislation, proper financial and staff support, reorganization of the education system, which envisages quality training of medical students of the new generation. At present, the availability and quality of medical service in the regions is an important and unsolved problem in Ukraine. In this context, it is especially important to address both to our own traditions and to the European experience. Taking this into account, it is important to study the state of medicine in one of the largest Ukrainian guberniyas – Kyiv – in the late eighteenth – in the 60's of the nineteenth centuries for understanding the patterns and specific features of the health care system development in different regions. Studying such a background, finding out the possibility of its use can help to identify the optimal approaches to the formation of state policy in the medical field at the regional level.

The development of legislative instruments has passed in several stages and has ended with the formation of state regulation of the healthcare institution. The state administration of the medical field has been carried out by the Ministry of the Internal Affairs, as well as the departments of economic and governmental procurement, which have been subordinated to it, the Ministry of Finance and the Medical Council. The provincial and county medical care has been provided by such bodies as the medical board and public tuition orders, which have acted in the interests of all social groups. The medical network has been financed from the public treasury, municipal budgets, revenues from medical care payments by individuals and societies, and charitable donations. The largest funds have been accumulated in public tuition orders, which have financed the treatment of various segments of the population, including the poor.

Key words: *Kyiv province, health care system, Ministry of Finance, the Medical Council, the public treasury, municipal budgets, medical care payments, charitable donations.*

Постановка проблеми й актуальність дослідження. В умовах загострення економічної та екологічної ситуації в Україні сьогодні одним із найважливіших пріоритетів державної політики має стати розв'язання проблеми надання належної медичної допомоги населенню. З цією метою владою заплановано проведення низки заходів, спрямованих на підвищення якості медичного обслуговування та його доступності. Але наразі питання вирішення поставлених перед медичною галуззю завдань при її реформуванні ще потребує розробки конкретних шляхів досягнення даної мети. З огляду на це особливо вагомим та актуальним має стати використання як власного, так і європейського досвіду. Приклад окремо взятого регіону, – Київської губернії (однієї із найбільших), – може виступити теоретичною базою саме при реформуванні державної медичної стратегії на регіональному рівні через розкриття проблем нормативно-правового забезпечення медичної галузі, функціонування та фінансування закладів охорони здоров'я, організацію праці медичного персоналу, відносини адміністрації з лікарями, санітарно-епідеміологічний нагляд тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливе значення для всебічного аналізу досліджуваної проблеми мають документи і матеріали, які зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву України в м. Києві, в якому представлені значні статистичні, юридичні матеріали, які регламентували різні аспекти медичного забезпечення населення Київської губернії, у тому числі і фінансування інституту охорони здоров'я.

Вагомою складовою джерельної бази дослідження стали нормативно-правові акти, які входили до кодифікованих законів, зокрема «Полного собрания законов Российской империи» в 45-ти томах, в якому були зібрані закони, видані в Росії, починаючи з 1649 р. і «Свод законов Российской империи» в 15-ти томах, який включав закони, які діяли тільки в той час.

Ідеї, висловлені в різних дослідженнях у цьому аспекті, виконані в рамках різних наук і в різні історичні періоди (Верхратський, 1944; Бойчак, 2003; Ковбасюк,

Кононський, 2003), потребують подальшого поглиблення, осмислення та узагальнення з урахуванням потреб і знань сьогодення. Зокрема, у працях М. Бойчака на широкому літературному та архівному матеріалі викладено історію заснування та аспекти діяльності Київського військового шпиталю у XVIII-XIX ст. Детально розглянуто дані про участь лікарів в усіх визначних війнах, що проводила Росія у Південно-Західному регіоні імперії. Описано реформи у сфері медицини та фінансове забезпечення медичної галузі (Бойчак, 2003).

Мета статті полягає у тому, щоб на основі архівних джерел, опублікованих матеріалів, аналізу наукових праць дослідити стан фінансування медичної мережі Київської губернії у першій половині XIX ст. та визначити регіональні особливості. Для вирішення поставленої мети, були поставлені такі завдання: охарактеризувати стан фінансування закладів охорони здоров'я та їх матеріально-технічне забезпечення; визначити штат медичних працівників та їх оплату праці; надати відомості про стан фінансування лікування різних категорій населення регіону у досліджуваній період.

Виклад основного матеріалу. Фінансуванням та матеріально-технічним забезпеченням закладів охорони здоров'я у XIX ст. займалася держава. Органи державної влади покладали обов'язки переважно на міську владу, зокрема на прикази громадського опікування. Вони займалися справами з управління капіталами, майном, господарством. Ці установи видавали кошти медичним та аптекарським службовцям, оплачували відрядження за кордон, займалися благоустроєм лікарень, шпиталів, лазаретів, богаділень тощо (Устави о народном..., 1857, ст. 16-19). Також прикази громадського опікування засновували особливі будинки для невиліковно хворих людей, щоб утримувати їх там до кінця життя. У ці будинки приймали бідних людей (Устав врачебный, 1857, ст. 620-621).

У Лікарському статуті 1857 р. йшлося про фінансування та медичне забезпечення різних категорій населення. У ст. 612 зазначалося, що утримання й лікування в цивільних лікарнях арештантів і нижчих службовців різних державних відомств здійснювалося з державної скарбниці. Крім того, на медикаменти для кожного хворого витрачали по 3 коп. сріблом.

Відповідно до постанови уряду на кожного вільного арештанта, де б він не лікувався, виділяли на ліки по 3 коп. сріблом на добу, оскільки ще у Зведенні 1842 р. було зазначено, що хворих арештантів лікували за рахунок казни (ст. 943 Зведення і Статутів про громадське опікування, Т. XIII). Ті арештанти, які отримували медичну допомогу в тюремних лікарнях, забезпечувалися ліками з вільних аптек з оплатою за цінами згідно з «аптекарською таксою» (Свод уставов благочиния, 1842).

Кошти на утримання морських нижчих чинів прикази отримували від комісаріату департаменту Морського міністерства. Зокрема, про це свідчить листування Київського цивільного губернатора з Київським приказом громадського опікування. У циркулярі від 3 липня 1830 р. за № 1278, підписаним міністром МВС генерал-ад'ютантом Закревським, йшлося про те, що нижчих чинів морського відомства лікували в цивільних лікарнях. На утримання кожного хворого витрачали по 50 коп. на добу, а в разі потреби виділяти додаткові кошти з бюджету Морського міністерства (Переписка с Киевским..., 1830: 5).

Плата на утримання поштових службовців виділялася із залишків поштового відомства. Нижчих службовців митного відомства утримували за кошти департаменту зовнішньої торгівлі; службовців медичного відомства – за кошти МВС. Службовці лісової варти лікувалися за кошти Міністерства державного майна, а службовці відомства шляхів сполучення – за кошти відповідного міністерства (Устав врачебный, 1857, ст. 608-612).

Ці дані підтверджуються архівними матеріалами. Зокрема в циркулярі МВС про плату за ліки для хворих поштового відомства №361 від 10 грудня 1830 р. йшлося про те, що в лікарнях приказів громадського опікування на їх лікування і поховання виділялися такі ж кошти, як і для службовців військового відомства. За використані на кожного

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.**

хворого медикаменти в міських лікарнях платили ще по 10 коп. на добу, покладаючи такі витрати на рахунок залишків поштового відомства (Циркуляр МВД..., 1830: 1).

У циркулярі МВС про плату за утримання в лікарнях службовців лісової варти за №382 від 27 грудня 1830 р. йшлося про те, що на кожного хворого в міських лікарнях виділяли по 50 коп. на добу. Але ці кошти не покривали витрат на їх утримання, тому МВС і Міністерство фінансів виділяли в підвідомчі прикази громадського опікування ще по 10 коп. на ліки (Циркуляр МВД..., 1830: 1-2).

Відповідно до указу №11256 від 25 травня 1838 р. встановлювалася плата за лікування у військових шпиталях нижчих чинів поліцейських команд. За їх лікування сплачувало цивільне відомство по тих цінах, які щороку встановлювало Міністерство внутрішніх справ за лікування військових у цивільних лікарнях (О плате за пользование..., 1838: 715).

З архівних матеріалів вилучене листування Київського губернатора І. Фундукля з Київським, Волинським і Подільським генерал-губернатором Д. Бібіковим з приводу виплат за медичну допомогу в лікарнях Київського приказу громадського опікування нижчих поліцейських чинів. У документах зазначено, що в 1844 р. на їх лікування за 11 місяців було витрачено 715 руб. сріблом. Але цих коштів було недостатньо, і губернатор просив виділити додатково ще 56 руб. сріблом. Ці кошти були затверджені й виділені міністром внутрішніх справ (Дело по представлению..., 1845: 6). Відповідно до ст. 945 т. XIII Зведення законів у редакції 1842 р. за утримання й лікування служителів поліцейських команд сплачувалося приказам по 17,5 коп. сріблом на добу з міських доходів (Свод уставов благочиния, 1842, ст. 945). За утримання хворих військовослужбовців у міських лікарнях сплачувало військове відомство приказу громадського опікування суму, яка була витрачена на лікування (Устав врачебный, 1857, ст. 591).

У зв'язку з активною політикою Російської імперії навіть при військових кінських заводах були введені посади медичних чиновників і фельдшерів, які фінансувалися військовим відомством (О производстве жалования..., 1830: 45). Було встановлено також жалування медичним, фармацевтичним та ветеринарним чиновникам військово-сухопутного відомства на основі табеля від 6 листопада 1819 р. Особливе утримання, вище окладів призначалося особам, зі званнями польового генерал-штаб-доктора, корпусного штаб-доктора та ін. Надбавка до окладу за звання надавалася тільки під час служби (О жаловании..., 1820: 135).

Відповідно до табеля 1819 р. оклад доктора медицини й хірургії, який не мав звання, становив 800 руб., штаб-лікаря, тобто медико-хірурга й доктора медицини, медика чи лікаря, аптекаря, які мали звання старшого радника, – 1500 руб., колезького радника – 1200 руб., надвірного радника – 900 руб., колезького асесора – 800 руб. Доктори медицини й медико-хірурги, які не мали звання, отримували 700 руб., а медики, лікарі, ветеринарні лікарі, аптекарі і провізори без звань – по 600 руб. Ветеринарні лікарі першого і другого розрядів, зі званням колезького асесора отримували 800 руб. Медики, лікарі, ветеринарні лікарі, аптекарі та провізори зі званням титулярного радника мали оклади в 700 руб., ветеринарний помічник із таким же званням – 400 руб., а гезелі, кандидати медицини й хірургії, кандидати фармації зі званням титулярного радника – 600 руб., а без звання – 450 руб. Більше зазначених окладів отримували чиновники зі званням польового генерал-штаб-доктора, штаб-доктора Гвардійського корпусу – по 1500 руб. на рік; корпусного штаб-лікаря, старшого лікаря гвардійської піхоти, старшого лікаря гвардійської кавалерії – по 1000 руб.; дивізійного лікаря, головного лікаря військових шпиталів 3-го, 4-го, 5-го і 6-го класів – по 800 руб.; старшого медика по кавалерійській дивізії, головного лікаря військового шпиталю – по 600 руб.; полкового штаб-лікаря гвардійського полку – по 500 руб. Медичні, фармацевтичні й ветеринарні чиновники, які входили до складу медичного департаменту Військового міністерства, отримували також, крім окладів і надбавок: зі

званням директора медичного департаменту Військового міністерства – 4000 руб., віце-директора – 3000 руб., начальника відділу – 1500 руб., начальника столу – 800 руб. Також усім зазначеним чиновникам виділялися квартири, а в разі їх нестачі – квартирні гроші, а також гроші на опалення (Табель о новых окладах..., 1819: 106-107).

Безкоштовну медичну допомогу одержували військові різних чинів і звань, зокрема, офіцери, кантоністи, нижчі та нестройові чини. Так, у 1805 р. в Росії були організовані особливі військово-навчальні заклади нижчого розряду для солдатських дітей (кантоністів) віком від 7 років, а з 1824 р. – від 10 до 15 років. В Україні в ці школи потрапляли також хлопчики з військових поселень, які були організовані Аракчєєвим і життя яких було перетворено на тотальну муштру. Розташовувалися школи військових кантоністів у казармах м. Києва, побудованих у 30-х рр. XIX ст. Високою була захворюваність у таких батальйонах. Юнаки помирали від «чахотки, поноса, нервной горячки, язвы, водяной болезни, воспаления легких» (Бойчак, 2003: 256). У Київському військовому шпиталі на лікування таких хворих у 40-х рр. XIX ст. витрачали від 12 до 29 коп. за день (Бойчак, 2003: 253).

У циркулярі Київського цивільного губернатора Військовому губернатору Б. Княжнину зазначалося, що за лікування хворих військових нижчих чинів щороку встановлювалася платня за харчування (масло, мед, молоко, вино тощо), лікування, уживані речі (білизну, одяг, взуття, постіль, ліжко, посуд, папір, книги тощо), утримання приміщень, чиновників, опалення. Виходячи з таких розрахунків плата на одного хворого в 1830 р. становила 50 коп. У циркулярі зазначалося, що ціна на харчування не могла бути постійною і залежала від ціни на продукти (Переписка с Киевским..., 1830: 6-7).

У циркулярі медичного департаменту від 30 березня 1831 р. йшлося про безкоштовне лікування службовців медичних закладів у шпиталях і лікарнях за рахунок приказів громадського опікування. У документі зазначалося, що за рахунок медичного відомства могли лікуватися учні інструментальних заводів, охоронці навчальних закладів, поштові службовці, аптекарські учні. Інвалідів війни відправляли у військові шпиталі сухопутного та морських відомств, а там, де таких закладів не було, хворих прилаштовували в місцеві лікарні. Плата за лікування встановлювалася медичним відомством і затверджувалася положенням комітету міністрів. На добу кожному хворому виділялося в середньому по 50 коп. і ще, окрім того, по 10 коп. на медикаменти. На поховання виділялося по 3 руб. (Циркуляр Департамента медицинского..., 1831: 6).

Дані, якими апелюємо ми, в основному збігаються з підрахунками М. Бойчака, який зазначає, що в 1841 р. у Київському військовому шпиталі в середньому на кожного хворого витрачали 58 коп. Плата за лікування офіцера становила 45 коп., кантоніста – 13 коп., нижчих чинів – 22 коп. Значна різниця у видатках на кожного хворого не лише визначала ставлення до нього, а й відбивалася на лікувальному процесі: на вказані суми шпиталь міг забезпечити пацієнтів лише мінімальним раціоном харчування й мінімальними витратами на лікування. Дискримінація хворих за службовим становищем була однією із причин їх незадоволення лікуванням (Бойчак, 2003: 252-253).

Офіцери, звільнені з військової служби, ставали цивільними особами й належали до цивільного відомства. У тих випадках, коли вони лікувалися у військових шпиталях, то самі сплачували вартість лікування. Якщо ж їхнє матеріальне становище було скрутним, то за лікування сплачували місцеві прикази громадського опікування. Офіцери, які одержували пенсію, сплачували з неї військовому комісаріату за лікування. У випадку смерті офіцера кошти на його лікування й поховання стягувалися або ж із пенсії, або ж, якщо її не вистачало, то з місцевих приказів. Відставні військові не мали права лікуватися як за рахунок казни у військових шпиталях, так і за рахунок комісаріату в цивільних лікарнях. Право на безкоштовне лікування мали тільки відставні офіцери, які перебували під покровительством Комітету поранених, і відставні нижчі військові чини (у разі їх

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.**

скрутного матеріального стану комісаріат за їх лікування сплачував по 15 коп. сріблом за добу) (Устав врачебный, 1857).

У зв'язку із частими війнами, які вела Російська імперія, не вистачало військово-лікувальних закладів, і військовослужбовці не рідко лікувалися в цивільних лікарнях. У таких випадках військове відомство платило за їх лікування й видавало необхідні ліки. Також траплялися випадки, коли цивільні хворі лікувалися у військових шпиталях за певну плату. Про це свідчить справа про кошти, які виділялися військовому департаменту за лікування цивільного населення. Зокрема, у Зведенні військових постанов (ст. 931) зазначалося, що за лікування у військових шпиталях нижчих чинів поліцейських команд сплачувало цивільне відомство за тими цінами, які щороку встановлювало МВС. Хворих інших відомств приймали у військові шпиталі тільки в крайніх випадках. За них сплачували ті установи, які їх направляли. Наприклад, із Звенигородського повітового казначейства у вересні 1844 р. за лікування хворих було перераховано до Новоукраїнського шпиталю 13 руб. 51 $\frac{1}{4}$ коп.; за травень 1845 р. – 20 руб. 25 коп.; за вересень 1850 р. – 13 руб. 51 $\frac{1}{4}$ коп. (Дело о деньгах..., 1853: 2-5).

За лікування у військових шпиталях сплачували не лише різні установи, а й особисто громадяни. Про це свідчить справа звенигородського службовця Попова, у якій йшлося про те, що навіть після його смерті дружина мала сплатити до Новоукраїнського військового шпиталю за лікування 13 руб. 51 $\frac{1}{4}$ коп., за медикаменти – 1 руб. 41 коп. – усього 14 руб. 92 коп. (Дело о деньгах..., 1853: 22-23). За лікування працівників поміщицьких маєтків у військових шпиталях могли сплачувати й самі поміщики. У рапорті Київської комісаріатської комісії від 27 квітня 1854 р. № 10202 йшлося про те, що службовець поштової станції Іван Хрустинський, який працював і в економії князя Голіцина впав з коня й забив руку, був направлений Голіциним на лікування до військового шпиталю за рахунок князя, тому кошти до військового комісаріату були перераховані не поштовим відомством, а самим Голіциним (Дело о деньгах..., 1853: 43).

Відповідно до указу Імператора Миколи I №11140 від 13 квітня 1838 р. встановлювалася платня за утримання, лікування та поховання військових у цивільних лікарнях. Щороку видавався табель, у якому встановлювалися ціни на лікування й поховання військових. Крім цих сум, приказам громадського опікування виділяли ще по 10 коп. на добу на медикаменти на кожного хворого (О ценах..., 1838: 299).

Суми, які виділялися на утримання та поховання військовослужбовців підтверджуються архівними матеріалами, зокрема указом Сенату від 16 січня 1855 р. №3835, у якому йшлося, що правлячий Сенат вислухав пропозицію обер-прокурора Б. Данзаса про затвердження табеля, у якому виписані кошти на утримання й поховання хворих військовослужбовців у міських лікарнях. Понад норму дозволялося використати по 3 коп. сріблом на добу за медикаменти на кожного хворого (Табель платы..., 1855: 29). Відповідно до табеля, у Київській губернії на одного хворого військовослужбовця нижчих чинів виділяли 29 коп. на добу, а на поховання – 1 руб. $\frac{3}{4}$ коп., у Волинській губернії відповідно 28 коп. і 95 $\frac{1}{2}$ коп., у Полтавській – 31 $\frac{1}{2}$ коп. і 1 руб. 15 коп., у Таврійській – 43 коп. і 1 руб. 15 коп., у Херсонській – 41 $\frac{1}{2}$ коп. і 1 руб. 15 коп., у Чернігівській – 30 коп. і 1 руб. 14 коп., у Подільській – 25 коп. і 1 руб. 15 коп. (Табель платы..., 1855: 30).

Проаналізувавши архівні дані, ми дійшли висновку, що найнижчі показники сум утримання хворих були саме у Правобережних губерніях (Київській, Волинській, Подільській). Однак якщо ці показники порівнювати з деякими іншими губерніями Російської імперії (наприклад, Пензенською, Оренбурзькою), то можна стверджувати, що кошти, які виділялися на утримання одного хворого на добу, були ще нижчими, зокрема 20 коп. Найвищий показник по імперії був у Ставропольській губернії – 46 $\frac{1}{2}$ коп. (Табель платы..., 1855: 30).

Київський приказ громадського опікування щорічно видавав кошторис фінансування, який призначався для лікування й утримання одного хворого на добу та на

поховання. Відповідно до архівних джерел у лікарнях Київської губернії з 1 серпня 1841 р. до 1 вересня 1842 р. на лікуванні перебувало 93 852 особи, на утримання яких витратили 23074 руб. 34 6/7 коп. сріблом. У середньому на одного хворого за день витрачали 24 5/7 коп. сріблом. За рахунок лікарні було поховано 444 особи і витрачено на це 333 руб. 4 коп. сріблом. Загалом поховання однієї людини обходилося в 75 коп. (Дело по донесению..., 1842: 6-6 зв.).

У м. Києві та повіті в лікарнях перебувало 43 821 особи, на харчування та ліки для яких виділялося 3536 руб.; на уживані речі (білизну, взуття, ліжка тощо) – 1437 руб.; на утримання в чистоті приміщень, двору, а також на книги, папір – 588 руб.; на утримання при лікарнях різного роду чиновників і служителів – 3799 руб.; на опалення й освітлення лікарні – 976 руб. Усього в Києві та повіті на лікування й утримання хворих в лікарнях Київського приказу громадського опікування було витрачено 10340 руб. У Васильківському повіті на лікуванні перебувало 5243 особи, на харчування й лікування яких витрачали 604 руб., на речі – 63 руб., на утримання території – 80 руб., на утримання при лікарнях чиновників і служителів – 432 руб., на опалення й освітлення лікарні – 260 руб.; усього близько 1443 руб. (без урахування копійок). У Радомишльському на 4813 особи на харчування й лікування витратили 414 руб., на речі – 13 руб., на утримання території – 50 руб., на утримання при лікарнях чиновників і служителів – 271 руб., на опалення й освітлення лікарні – 36 руб., усього: 786 руб. У Сквирському повіті на лікуванні перебувало 8 238 осіб, на харчування й лікування яких витратили 639 руб., на речі – 1515 руб., на утримання території – 64 руб., на утримання при лікарнях чиновників і служителів – 724 руб., на опалення й освітлення лікарні – 277 руб., усього 3222 руб. У Таращанському повіті на лікування й харчування 3935 хворих витратили 545 руб., на речі – 15 руб., на утримання території – 28 руб., на утримання при лікарнях чиновників і служителів – 288 руб., на опалення й освітлення лікарні – 101 руб., усього: 982 руб. У Звенигородському повіті на харчування й лікування 9112 хворих витратили 683 руб., на речі – 153 руб., на утримання території – 48 руб., на утримання при лікарнях чиновників і служителів – 530 руб., на опалення й освітлення лікарні – 232 руб., усього 1647 руб. У Чигиринському повіті на лікування й харчування 3620 хворих витратили 323 руб., на речі – 98 руб., на утримання території – 79 руб., на утримання при лікарнях чиновників і служителів – 367 руб., на опалення й освітлення лікарні – 159 руб., усього 1029 руб. У Черкаському повіті на харчування й лікування 3127 хворих витратили 307 руб., на речі – 6 руб., на утримання території – 49 руб., на утримання при лікарнях чиновників і служителів – 243 руб., на опалення й освітлення лікарні – 123 руб., усього 713 руб. У Махновському повіті на харчування й лікування 4354 хворих витратили 271 руб., на речі – 200 руб., на утримання території – 79 руб., на утримання при лікарнях чиновників і служителів – 254 руб., на опалення й освітлення лікарні – 175 руб., усього 980 руб. У Липовецькому повіті на харчування й лікування 3851 хворого витратили 372 руб., на речі – 53 руб., на утримання території – 60 руб., на утримання при лікарнях чиновників і служителів – 263 руб., на опалення й освітлення лікарні – 240 руб., усього 991 руб. У Канівському повіті на харчування й лікування 3738 хворих витратили 428 руб., на утримання території – 80 руб., на утримання при лікарнях чиновників і служителів – 297 руб., на опалення й освітлення лікарні – 111 руб., усього 919 руб. Відомості по Уманському повіту відсутні, оскільки в документі зазначено, що достовірні дані не надходили до Київського приказу громадського опікування (Дело по донесению..., 1842: 5-6).

Опрацювавши архівні документи і зробивши відповідні розрахунки, ми дійшли висновку, що на утримання 93 852 хворих у 1841-1842 рр. у Київській губернії було витрачено (без урахування копійок): на харчування та ліки – 8132 руб.; на уживані речі (білизну, взуття, ліжка тощо) – 3557 руб.; на утримання в чистоті приміщень, двору, а також на книги, папір – 1211 руб.; на утримання при лікарнях різного роду чиновників і

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.**

служителів – 7474 руб.; на опалення й освітлення лікарні – 2696 руб., усього 23074 руб. Найбільше коштів було витрачено на харчування та лікування хворих та на утримання медичних чиновників. Такий же кошторис вівся і в інші роки.

У Зведенні законів Російської імперії редакції 1857 р. визначено, що витрати на поховання бідних людей, які приїхали до міст і раптово померли, за винятком невстановлених осіб або тих, хто помер у поліцейських відділках, здійснювали прикази громадського опікування. Кошти виділяли в такому ж розмірі, як і на померлих у лікарнях приказів (Устав врачебный, 1857).

Стан фінансування медичної мережі характеризується й оплатою праці медичних працівників і службовців. В інструкції №17743 «Про створення лікарських управ» був розроблений штат медичних службовців із зазначеними окладами. Відповідно до штату на оплату медичних службовців лікарської управи, повітових лікарів, їх учнів на 34 губернії в 1797 р. було видано 216 тис. руб., що на 4690 руб. менше, ніж у попередній період. Після ліквідації посад генеральних, дивізійних, корпусних лікарів і штаб-лікарів була заощаджена сума 35 972 руб. Фінанси на утримання медичних чинів направлялися в розпорядження Медичної колегії для збільшення окладів інспекторів і операторів під час перебування їх за кордоном до 300 руб. кожному; на оплату лікарів у випадках епідемій або збільшення числа хворих у шпиталях. У штаті 1786 р. на пенсії медичним чиновникам виділялося 2000 руб., а за інструкцією 1797 р. – 10 тис. руб. із заощаджених коштів, якими розпоряджалася Медична колегія. У результаті проведеної реформи в державній скарбниці залишалося 25 972 руб. (Доклад Медицинской Коллегии..., 1830: 288-289). Медична колегія зазначала, що за перший рік роботи недосвідчених лікарів їх оклад становив 250 руб., а в наступні роки оклади збільшувалися відповідно до штату (Доклад Медицинской Коллегии..., 1797: 231).

Важливим джерелом для вивчення фінансового забезпечення медичної галузі в досліджуваній період є книга штатів. До указу №17743 додавався штат медичних чиновників, визначений по губерніях. За книгою штатів особи, які мали звання доктора або штаб-лікаря і працювали в Медичній управі в губернському місті, отримували такі оклади: інспектор або штат-фізик – 700 руб; оператор і акушер – по 500 руб; писар – 80 руб.; на канцелярські витрати (папір, сургуч, свічки та ін.) виділяли 80 руб. Для щорічного інспектування в губернії шпиталів і полкових лазаретів виділяли 200 руб. Загальна сума становила 2060 руб.

Згідно з даними С. Верхратського штат і заробітна плата членів лікарської управи Київської губернії в 1811 р. були такими: інспектор отримував 700 руб., оператор і акушер – по 500 руб., писар – 80 руб. (Верхратський, 1944: 235). Проаналізовані нами джерела свідчать про те, що протягом 15 років штати членів лікарської управи та їх оклади не змінювалися. У кожному повіті лікарю по штату призначали 300 руб., старшому учню – 60 руб., молодшому – 45 руб. Загальна сума витрат становила 405 руб. Крім того, у кожній губернії, у тому числі і в Київській, визначали по два повіти, у яких отримували надбавку до зарплатні. На кожний такий повіт виділялося по 100 руб. (Доклад Медицинской Коллегии..., 1797).

За указом №17773 Медична колегія виділяла кошти на заробітну плату бабкам-повитухам, хоча вони й не були введені до штату: старший – 120 руб., молодший – 80 руб. Загальна сума платні старшим бабкам-повитухам по 34-х губерніях становила 4080 руб. Для молодших виділяли 28 320 руб. у 354 повітах. Загальна сума на утримання таких фахівців становила 32 400 руб. Однак, такої суми не було в Медичній колегії, тому гроші виділяли з державної скарбниці (Об определении повивальных бабок..., 1797: 312).

Відповідно до ст. 544 Лікарського статуту 1857 р. бабки-повитухи, лікарські учні й фельдшери отримували пенсії. Їм надавалися пристойні квартири, які визначала місцева влада, а коли це було неможливо – видавалися квартирні кошти з міського бюджету в сумі від 24 до 30 руб. на рік (Устав врачебный, 1857). По Київській губернії збереглися архівні відомості про виплату квартирних коштів васильківській бабці-повитухі Малецькій (Дело

о выплате..., 1850: 14), уманській повітовій Плавській (Дело по прошению..., 1847: 11), таращанській Малашевській (Дело по представлению..., 1848: 5), бабці-повитусі К. Рудковській (Прошение повивальной бабки..., 1853: 1), а також фельдшеру Липовецької лікарні на оренду квартири (Дело об отпуске денег..., 1852: 7). Крім заробітної плати, вони за розпорядженням Медичного департаменту могли отримувати особливі нагороди (Устав врачебный, 1857, ст. 546). Акушери й бабки-повитухи не мали права вимагати кошти за свою роботу від малозабезпечених людей. Заможні особи платили по 1 руб. 50 коп.

Губернський лікар за відвідування хворого в місті й за виписаний рецепт одержував 30 коп., а за відвідування хворого без виписки рецепту – 15 коп. Коли лікаря викликали за місто, то платили йому 60 коп. Усна або письмова консультація коштувала 1 руб. 50 коп. Повітовий лікар за відвідування хворого в місті отримував 15 коп. не залежно від того, виписував він рецепт чи ні. Коли його викликали за місто, то платили 30 коп. Усна або письмова консультація повітового лікаря коштувала 90 коп.

У документі зазначалася плата за види медичної допомоги. Зокрема, 7,5 коп. брали за кровопускання; 15 коп. – за видалення зуба; за присмоктування п'явок по 6 коп. за кожну; 7,5 коп. – за накладення пластиря і за промивання. Фінансова плата за проведені операції (на очах, видалення каменів тощо) не встановлювалася. Вона залежала від домовленості між лікарем і хворим, але за вимагання непомірної плати лікар відповідав за законом (Устав врачебный, 1857, ст. 550).

У 1843 р. було затверджено «Положение о чинах военно-медицинского ведомства», згідно з яким усі військово-медичні посади були розподілені на вісім розрядів (фармацевтичні посади – на три розряди). При призначенні медичних чиновників на високі посади враховувалися й наукові медичні ступені кандидатів на посаду. У зв'язку із цим на посади першого і другого розрядів обиралися лікарі, які мали науковий ступінь доктора медицини й хірургії. Претенденти на посади третього й четвертого розрядів повинні були мати ступінь доктора медицини або медико-хірурга; на посади п'ятого, шостого розрядів – ступінь не менше штаб-лікаря. Через кожні 5 років бездоганної служби у військово-медичному відомстві оклади медичних чиновників підвищувалися на четверть (до 20 р. служби включно). Відповідно до розпису посад по військово-медичному відомству до першого розряду належала посада генерал-штаб-доктора армії з окладом 836 руб. 40 коп. сріблом. До другого розряду входили головні лікарі шпиталів 4, 5, 6 класів у столицях з окладом 613 руб. 35 коп.; до третього розряду – штаб-лікарі армійських і окремих корпусів, головні лікарі шпиталів 4, 5, 6 класів не в столицях, головні лікарі шпиталів 3-го класу в столицях, старші лікарі гвардійської піхоти або кавалерії, дивізійні лікарі, головні лікарі шпиталів 3-го класу, які розташовувалися не в столицях та їх помічники, які мали оклад 557 руб. 70 коп.; до четвертого розряду належали полкові штаб-лікарі, штаб-лікар окремого гвардійського корпусу, старші лікарі гвардійських і артилерійських бригад з окладами 501 руб. 90 коп.; до п'ятого розряду – старші ординатори шпиталів у столицях та за їх межами, полкові штаб-лікарі армійських полків, молодші ординатори шпиталів в столицях та за їх межами з окладом 418 руб. 20 коп. Чиновники шостого розряду мали оклади 334 руб. 50 коп.; сьомого розряду – 278 руб. 85 коп.; восьмого розряду – 250 руб. 95 коп. (Постановления и распоряжения правительства, 1843).

Певні кошти виділялися на запобігання епідеміям. У досліджуваний період частими були епідемії холери, віспи та ін., тому, міська влада фінансувала заходи, спрямовані на недопущення й ліквідацію хвороб. Особливу увагу приділяли віспощенню: «Для распространения оспопрививания отпускается Медицинскому департаменту Министерства внутренних дел и Вольному экономическому обществу начиная с 1848 г. в течение 10 лет от каждой губернии по 285 руб. в год... означенный доход по Киевской губернии относится на суммы местных приказов общественного призрения» (Устав врачебный, 1857, ст. 1007). За успішну боротьбу з епідеміями Вільне економічне товариство нагороджувало срібними й золотими медалями лікарів, які краще зарекомендували себе. Медиків, які зробили щеплення двом тисячам людей за рік і

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.**

засвідчили про це у місцевих комітетах, нагороджували подарунком. Імена таких лікарів перераховували в публічних відомостях (Устав врачебный, 1857, ст. 1010, 1015). У 1830 р. за успіхи у віспощенні та проведенні хірургічних операцій було нагороджено золотою медаллю і присвоєно звання медико-хірурга лікарю м. Таганчі Богуславського повіту Київської губернії Новіцькому (О награждении..., 1830: 24).

Лікарі, військові, які боролися з епідеміями, належали до карантинних команд. Офіцерам, які служили в карантинній варті 12 років, призначалася пенсія в розмірі половини їхніх окладів; після 18-ти років служби призначалася пенсія в розмірі повного окладу. Членам карантинних команд, які не прослужили 12-ти років, призначалася пенсія за загальним пенсійним законодавством, що відповідало пенсії військових піхотних полків. Вдова офіцера мала право на отримання половини тієї пенсії, яка належала її чоловіку (Табель платы..., 1855: 32).

Одним із джерел фінансування охорони здоров'я населення Київщини в досліджуваний період були доброчинні пожертвування. Однією з перших лікарень, заснованих у регіоні, була Георгіївська лікарня, відкрита в м. Білій Церкві Васильківського повіту на кошти О. Браницької. Лікарня була відкрита для безкоштовного обслуговування підлеглих, челяді, кріпаків. Васильківський повіт мав повітового лікаря з ученим ступенем і заробітною платнею 920 руб. сріблом на рік, одного старшого учня, лікаря, молодшого учня і бабку-повитуху із заробітною платнею 150 руб. на рік (Ковбасюк, 2003: 40-41).

На доброчинні пожертвування відкривалися лікарні і в інших повітах Правобережної України. Наприклад, графиня Т. Платер виділила 150 тис. польських злотих (або 22 500 руб. сріблом) на забезпечення шпиталю й хірургічного відділення при Волинській гімназії. У своєму маєтку в Здолбунові Т. Платер наказала утримувати одного фельдшера й одну бабку-повитуху. Фельдшеру або хірургу надавали квартиру на дві кімнати з кухнею і конюшню для трьох коней, город у 16750 варшавських ліктів (О определенных графиней Платер..., 1810: 20-21).

Висновки. Таким чином, нами встановлено, що фінансування медичної мережі Київської губернії здійснювалося з таких джерел: державна скарбниця; надходження від оплати медичної допомоги приватними особами і становими товариствами; міський бюджет; доброчинні пожертвування. Власне міські витрати на медичну частину Київської губернії були незначними. Вони обмежувалися утриманням міських лікарів та платою за лікування деяких категорій населення. Київський приказ громадського опікування щорічно видавав кошторис фінансування, який призначався для лікування й утримання одного хворого на добу та на поховання. Стан фінансування медичної мережі характеризувався і оплатою праці медичних працівників. Був розроблений штат медичних службовців із зазначеними окладами. До штату входили службовці лікарської управи, повітові лікарі та лікарські учні. Бабки-повитухи не були внесені до штату, оскільки їх фінансування регламентувалося спеціальним нормативним актом. Оклади медичних працівників залежали від займаних посад, стажу роботи. Одним із джерел фінансування охорони здоров'я населення Київщини в досліджуваний період були надходження фінансів від приватних осіб і доброчинні пожертвування. На ці кошти відкривалися лікарні, утримували медичний персонал, забезпечували лікувальні установи медичними засобами та ліками, фінансувалися і утримувалися студенти-медики.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Бойчак М.П. (2006). История Киевского военного госпиталя в XVIII – XIX веках. Становление и развитие военной медицины в Украине. Киев: «Пресса Украины». 720 с.

Верхратський С.А. (1944). Матеріали з історії медицини на Україні (до часів введення земств): дис. ... д-ра мед. наук. К. 298 с.

Ковбасюк Г.Д., Кононський О.І., Ковбасюк В.Г. (2003). Минуле та сучасне медицини Білої Церкви. Білоцерківська думка, 226 с.

Полное собрание законов Российской империи: с 6 нояб. 1796 г. по 1797 г. (далі – *ПСЗРИ-1*). № 17743 Высочайше утвержденный Доклад Медицинской Коллегии «Об учреждении Медицинских управ». 1797 г. Генваря 19. СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества. 1830. Т. 24. С. 287-296.

ПСЗРИ-1: с 6 нояб. 1796 г. по 1797 г. № 17773. Высочайше утвержденный доклад Медицинской Коллегии «Об определении повивальных бабок не только в городах Губернских, но и в уездных, с назначением им жалования». 1797 г. Генваря 30. СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества. 1830. Т. 24. С. 312.

ПСЗРИ-1: с 1820 по 1821 гг. № 24074. Именной, Данный Министру Народного Просвещения «О определенных графинею Платер 150000 злотых в пользу госпиталя и хирургического отделения при Волынской гимназии». 1810. Января 8. СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества. 1830. Т. 31. С. 20-21.

ПСЗРИ-1: 1819 г. № 27968. Табель о новых окладах жалованья Медицинским, Фармацевтическим и Ветеринарным чиновникам Военно-Сухопутного ведомства. 1819 г. Ноября 6. СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества. 1830. Т. 43: Книга штатов, Ч. 2. Штаты военно-сухопутные (1801-1825 гг.): 1813-1821 гг. С. 106-107.

ПСЗРИ-1: 1819 г. № 27969. Именной, данный Начальнику Генерального Штаба, с Высочайше утверждённою табелю. «О новых окладах жалованья Медицинским, Фармацевтическим и Ветеринарным чиновникам военно-сухопутного ведомства». 1819. Ноября 6. СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества. 1830. Т. 36. С. 368-369.

ПСЗРИ-1: с 1820 по 1821 гг. № 28135. Именной объявленный начальнику Главного штаба Генерал-Адъютантом Васильчиковым «О производстве жалования медицинским чиновникам и фельдшерам военных конских заводов». 1820. Февраля 9. СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества, 1830. Т. 37. С. 45.

ПСЗРИ-1: с 1820 по 1821 гг. № 28214. Именной объявленный в приказ Начальника Главного штаба «О жаловании медицинским, фармацевтическим и ветеринарным чиновникам военно-сухопутного ведомства на основании Высочайше утвержденного Табеля 1819 г. Ноября 6». 1820 г. Марта 27. СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества, 1830 г. Т. 37. С. 135.

Постановления и распоряжения правительства. *Военно-медицинский журнал. Официальная часть*. 1843 г. № 1. С. 114-163.

Свод законов Российской империи (далі – *СЗРИ*) издание: 1842 г. [в 15 т.]. СПб.: Тип. Второго Отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1842-1855 гг., Т. 13. Свод уставов благочиния.

СЗРИ : с 1825 по 1888 гг. № 11140. Сенатский «О ценах установленных за содержание и пользование больных священнослужителей в гражданских больницах и за погребение умерших». 1838. Апреля 13. СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества. 1838. Т. 13, Ч. 1, С. 299.

СЗРИ : с 1825 по 1888 гг. № 11256. Сенатский по Высочайшему повелению «О плате за пользование в военных госпиталях нижних чинов полицейских команд». 1838. Мая 25. СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества. 1838. Т. 13, Ч. 1. С. 715.

СЗРИ : 1857 г. Уставы о народном продовольствии, общественном призрении, и врачебные. СПб.: Тип. Второго Отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1857-1868. Т. XIII, Ч. 2. Уставы об общественном призрении, ст. 1-1711. С. 1-272.

СЗРИ : 1857 г. Устав врачебный, Книга Первая. Учреждения врачебные, ст. 1-832. СПб.: Тип. Второго Отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии. 1857-1868 гг. Т. XIII, Ч. 3, С. 1-146.

Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі - *ЦДІАК України*). Ф. 442. Оп. 75. Спр. 192. Дело по донесению приказов общественного призрения Киевской, Подольской, Волынской губерний с указанием суммы, израсходованной на

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.**

содержание одного больного в сутки и погребение умершего с 01.08.1841 – 01.08.1842 гг. Арк. 9.

ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 651. Т. 1. О награждении золотой медалью и присвоении звания медико-хирурга лекарю м Таганча Богуславского уезда Киевской губернии Новицкому за успехи в оспопрививании и проведении хирургических операций. 1830 г. 24 арк.

ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 160. Спр. 42, ч. 2. Табель платы установленной на 1855 г. за помещение в больницах, подведомственных приказам общественного призрения и погребение умерших низких воинских чинов. 1855 г. 69 арк.

ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 78. Спр. 177. Дело по представлению Киевского губернского правления о разрешении отпуска 56 руб. за плату Киевскому приказу общественного призрения за лечение в больницах нижних полицейских чинов. 1845 г. Арк. 1–7.

ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 79. Спр. 134. Дело по прошению уманской повивальной бабки Плавской о представлении ей квартиры или выплате квартирных денег. 22.04.1846 – 11.10.1847 гг. Арк. 1–11.

ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 79. Спр. 381. Дело о выплате квартирных денег васьковской повивальной бабке Малецкой. 05.11.1846–12.10.1850 гг. Арк. 1–14.

ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 81. Спр. 443. Дело по представлению Киевского губернского правления о разрешении отпуска таращанской повивальной бабке Малашевской квартирных денег. 20.10 – 21.12.1848 г. Арк. 1–5.

ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 84. Спр. 215. Дело о деньгах, следуемых Комиссариату за содержание в военных госпиталях больных гражданского ведомства. 1853 г. Арк. 49.

ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 84. Спр. 599. Дело об отпуске денег на наем квартиры для фельдшера Липовецкой больницы. 1852 г. Арк. 1 – 7.

ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 84. Спр. 173. Прошение повивальной бабки К. Рудковской об удовлетворении ее квартирными деньгами. 1853 г. Арк. 1.

ЦДІАК України. Ф. 533. Оп. 3. Спр. 1063. Циркуляр Департамента медицинского от 30 марта 1831 г. о бесплатном лечении служащих медицинских учреждений в госпиталях и больницах приказов общественного призрения за счет Медицинского ведомства. Циркуляр МВД Департамента Хозяйственного от 16.09.1831 г. о своевременном представлении городским больницам ведомостей о больных военнослужащих. Образец ведомости прилагается. 1831 г. Арк. 1-36, 69 – 72.

ЦДІАК України. Ф. 533. Оп. 3. Спр. 663. Переписка с Киевским гражданским губернатором о количестве денег, расходуемых на содержание военных чинов в больницах подведомственных Киевскому приказу общественного призрения. 7 арк.

ЦДІАК України. Ф. 533. Оп. 3. Спр. 795. Циркуляр Министерства Внутренних дел о плате за медикаменты для больных почтовых служителей. 1830 г. Арк. 1 – 2.

ЦДІАК України. Ф. 533. Оп. 3. Спр. 809. Циркуляр Министерства Внутренних дел о плате за содержание в больницах военно-лесных служителей и объездчиков. 1830 г. Арк. 1-2.

REFERENCES

Boichak M. P. (2006). *Istoriya Kievskogo voennogo hospitalya v XVIII–XIX vekakh. Stanovlenie i razvitie voennoj medicyny v Ukraine.* [The history of the Kiev military hospital in the XVIII – XIX centuries. Formation and development of military medicine in Ukraine]. Kiev: «Pressa Ukrainy». [in Ukrainian].

Delo o denhakh, sleduemyyh Komyssaryatu za soderzhanye v voennyikh hospytaliakh bolnykh hrazhdanskoho vedomstva. [The case about money followed a commissariat for maintenance of patients of civil department]. 1853. TsDIAC Ukrainy. F. 442. Op. 84. Spr. 215. Ark49. [in Ukrainian].

Delo o vyplate kvartyrnykh denegvasylkovskoi povyvalnoi babke Maletskoi. [The case of payment of apartment money to Vasilkovskaya midwife Maletskaya]. 05.11.1846–

12.10.1850. TsDIAK Ukrainy. F. 442. Op. 79. Spr. 381. Ark. 1–14. [in Ukrainian].

Delo ob otpuske deneg na naem kvartyryi dlia feldshera Lypovetskoi bolnytsyi. [The case of the release of money for renting an apartment for the paramedic of the Lipovets hospital]. 1852. TsDIAK Ukrainy. F. 442. Op. 84. Spr. 599. Ark. 1–7. [in Ukrainian].

Delo po donesenyiu prykazov obshchestvennoho pryzreniya Kyeveskoi, Podolskoi, Volyinskoi hubernyi s ukazanyem summyi, izraskhodovannoy na sodержanie odnogo bolnogo v sutky i pohrebenye umersheho s 01.08.1841–01.08.1842. [The case for reporting the orders of the public charity of the Kiev, Podolsk, Volyn provinces, indicating the amount spent on the maintenance of one patient per day and the burial of the deceased from 08/01/1841 to 08/01/1842]. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv (dali TsDIAK Ukrainy). F. 442. Op. 75. Spr. 192. Ark. 9. [in Ukrainian].

Delo po predstavleniyu Kivskogo gubernskoho pravleniya o razreshenyy otpuska 56 rub. za platu Kyeveskomu prykazu obshchestvennoho prizreniia za lechenye v bolnytsakh nyzhnykh polytseiskyykh chynov. [The case on the proposal of the Kiev provincial government for permission to leave 56 rubles. for payment to the Kiev order of public charity for treatment in hospitals of the lower police ranks]. 1845. TsDIAK Ukrainy. F. 442. Op. 78. Spr. 177. Ark. 1–7. [in Ukrainian].

Delo po predstavleniyu Kyeveskogo gubernskoho pravleniya o razreshenii otpuska tarashchanskoi povyalnoi babke Malashevskoi kvartyrnykh deneg. [The case on the proposal of the Kiev provincial of apartment money to Taraschanskaya midwife Malashevskito provide her pay apartment money] 20.10–21.12.1848. TsDIAK Ukrainy. F. 442. Op. 81. Spr. 443. Ark. 1–5. [in Ukrainian].

Delo po predstavleniyu Kyeveskogo hubernskoho pravleniya o razreshenyy otpuska tarashchanskoi povyalnoi babke Malashevskoi kvartyrnykh deneg. [The case of the money followed by the Commissariat for the maintenance of civilian patients in military hospitals]. 20.10–21.12.1848. TsDIAK Ukrainy. F. 442. Op. 81. Spr. 443. Ark. 1–5. [in Ukrainian].

Delo po prosheniyu umanskoi povyalnoi babky Plavskoi o predstavlenyy ei kvartyryiili vyplate kvartyrnykh deneg. [The case at the request of the Uman midwife Plavskaya to provide her with an apartment or pay apartment money]. 22.04.1846–11.10.1847. TsDIAK Ukrainy. F. 442. Op. 79. Spr. 134. Ark. 1–11. [in Ukrainian].

Imennoy obyavlenyy v prykaz Nachalnika Glavnoho shtaba «O zhalovanny medytsynskym, farmatsevticheskim y veterinarynym chynovnykam voenno-sukhoputnogo vedomstva na osnovanny Vyisochaishe utverzhdennoho Tabelia 1819. Noiabria 6». 1820. [On the salary of medical, pharmaceutical and veterinary officials of the military land department]. PSZRY-1: s 1820 po 1821 hh. Sankt-Peterburg.: Typ. II Otd-nyia. Sobstven. Kantseliaryy Eho Ymp. Velychestva, 1830 h. T. 37, № 28214. S. 135. [in Russian].

Kovbasiuk H. D., Kononskyi O. I., Kovbasiuk V. H. (2003). Mynule ta suchasne medytsyny Biloi Tserkvy. [Past and present medicine of Bila Tserkva] Bilotserkivska dumka, [Bila Tserkva thought]. Bila Tserkva. [in Ukrainian].

O nahrazhdenyy zolotoi medaliu i prysvoenyy zvanyia mediko-hirurga lekariu m. Tahancha Boguslavskoho uezda Kyeveskoi gubernyy Novytskomu za uspekhy v ospopryvyvanny y provedenyy hirurhicheskikh operatsyi. [About rewarding the gold medal and conferring the title of medical surgeon to the doctor M. Taganch of the Boguslavsky district of the Kiev province Novitsky]. 1830. TsDIAK Ukrainy. F. 442. Op. 1. Spr. 651. T. 1. 24 ark. [in Ukrainian].

Perepyska s Kyeveskym hrazhdanskym gubernatorom o kolychestve deneg, rashoduemykh na sodержanye voennykh chynov v bolnytsakh podvedomstvennykh Kyeveskomu prykazu obshchestvennoho pryzreniya [Correspondence with the Kiev Civil Governor on the amount of money spent on the maintenance of military ranks in hospitals]. TsDIAK Ukrainy. F. 533. Op. 3. Spr. 663. 7 ark. [in Ukrainian].

Postanovleniya y rasporyazheniya pravytelstva. Voенно-medytsynskiy zhurnal. Ofytsyalnaia chast. [Military Medical Journal. Official part]. 1843. № 1. S. 114–163. [in Ukrainian].

Proshenie povyalnoi babki K. Rudkovskoi ob udovletvorenii ee kvartyrnyimy dengami. [Petition by midwife K. Rudkovskaya for satisfaction of her apartment money]. 1853 h. TsDIAK

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.**

Ukrainy. F. 442. Op. 84. Spr.173. Ark. 1. [in Ukrainian].

Senatskyi po yisochaishemu poveleniyu «O plate za polzovanye v voennykh hospytaliakh nyzhnykh chynov polytseyskykh komand». [On the payment for the use of the lower ranks of the police teams in military hospitals]. PSZRY-2: s 1825 po 1888 hh. Sankt-Peterburg. Typ. II Otd-nyia. Sobstven. Kantseliaryy Eho Ymp. Velychestva, 1838 h. T. 13, Ch. 1, № 11256. S. 715. [in Russian].

Svod zakono Rossiyskoy isperii (dalee– SZRI)(1842). [v 15 t.]. [Code of Laws of the Russian Empire (hereinafter – SZRI)], Sankt-Peterburg.: Typ. Vtoroho Otdeleniya Sobstvennoi E.Y.V.Kantseliaryy, 1842–1855 hh., T. 13. Svod ustavov blahochynia. [in Russian].

SZRI (1857). [v 15 t.], [Code of Laws of the Russian Empire], Sankt-Peterburg. Typ. Vtoroho Otdeleniya Sobstvennoi E.Y.V.Kantseliaryy, 1857–1868. Ustavyi o narodnom prodovolstvyi, obshchestvennom pryzrenny, y vrachebnyie. 996 s. Ch. 2.Ustavyi ob obshchestvennom pryzrenny, st. 1–1711, s. 1–272. [in Russian].

SZRI: (1857) [v 15 t.], [Code of Laws of the Russian Empire], Sankt-Peterburg. Typ. Vtoroho Otdeleniya Sobstvennoi E.Y.V.Kantseliaryy, 1857-1868 hh. T. XIII., Ch. 3. Ustav vrachebnyi, Knyha Pervaia. Uchrezhdeniya vrachebnyie, st. 1–832, s. 1–146.[in Russian].

Tabel o novykh okladakh zhalovania Medytsynskym, Farmatsevticheskim y Veterynaryim chynovnykam Voenno-Sukhoputnoho vedomstva. [New Salary Table for Medical, Pharmaceutical and Veterinary Officials of the Land Defense Department]. 1819 h. Noiabria 6. PSZRY-1: 1819h. Sankt-Peterburg. Typ. II Otd-nyia. Sobstven. Kantseliaryy Eho Ymp. Velychestva, 1830 . T. 43: Knyha shtatov, Ch.2. Shtaty voenno-sukhoputnyie (1801-1825):1813–1821, № 27969. S.106–107. [in Russian].

Tabel platyi ustanovlennoi na 1855 za pomeshchenye v bolnytsakh, podvedomstvennykh prykazam obshchestvennoho pryzreniya y pohrebenye umershykh nyzkykh voynskykh chynov. [Table of fees established for 1855]. 1855. TsDIAK Ukrainy. F. 442. Op. 160. Spr. 42, ch. 2. 69 ark. [in Ukrainian].

Tsykuliar Departamenta medytsynskoho ot 30 marta 1831 o besplatnom lecheny sluzhashchykh medytsynskykh uchrezhdeniy v hospytaliakh y bolnytsakh prykazov obshchestvennoho pryzreniya za schet Medytsynskoho vedomstva. Tsykuliar MVD Departamenta Khoziaistvennoho ot 16.09.1831 o svoevremennom predstavleny horodskym bolnytsam vedomostei o bolnykh voennosluzhashchykh. Obrazets vedomosty prylahaetsia. [Circular of the Department of Medicine of March 30, 1831 on the free treatment of employees of medical institutions in hospitals and hospitals].1831. TsDIAK Ukrainy.F. 533. Op. 3. Spr. 1063. Ark. 1-36, 69-72. [in Ukrainian].

Tsykuliar Mynysterstva Vnutrennykh del o plate za medykamenty dlia bolnykh pochtovykh sluzhytelei. [Ministry of the Interior Circular on Fees for Medicines for Sick Postal Clerks]. 1830.TsDIAK Ukrainy. F. 533. Op. 3. Spr. 795. Ark. 1–2. [in Ukrainian].

Tsykuliar Mynysterstva Vnutrennykh del o plate za sodержanye v bolnytsakh voennolesnykh sluzhytelei y ob'ezdchikov. [Circular of the Ministry of the Interior on hospital fees for military forest officers and rangers]. 1830 .TsDIAK Ukrainy. F. 533. Op. 3. Spr. 809. Ark. 1–2. [in Ukrainian].

Verkhatskyi S. A. (1944). Materialy z istorii medytsyny na Ukraini (do chasiv vvedennia zemstv): dys... d-ra med. nauk. [Materials on the history of medicine in Ukraine (before the introduction of zemstvos)]. Kyiv. [in Ukrainian].

Vyisochaishe utverzhdennyi doklad Medytsynskoi Kollehii «Ob opredeleny povyalnykh babok ne tolko v horodakh Hubernskykh, no y v uezdnykh, s naznachenym im zhalovanyia». [Report of the Medical College «On the determination of midwives not only in the provincial cities, but also in the county ones, with the appointment of their salaries»]. 1797. Henvaria 30. PSZRI-1: s 6 noiab. 1796 po 1797, Sankt-Peterburg. Typ. II Otd-nyia. Sobstven. Kantseliaryy Eho Ymp. Velychestva, 1830. T. 24, № 17773. S. 312. [in Russian].

Vyisochaishe utverzhdennyi Doklad Medytsynskoi Kollehii «Ob uchrezhdeny Medytsynskiyh uprav». [Highly approved Report of the Medical College «On the establishment of Medical boards»]. 1797 h. Henvaria 19.Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii(dalee PSZRI) [Complete collection of laws of the Russian Empire. (hereinafter PSZRI)].PSZRI-1: s 6

noiab. 1796. po 1797 . Sankt-Peterburg. Typ. II Otd-nyia. Sobstven. Kantseliaryy Eho Ymp. Velychestva, 1830. T. 24, № 17743. S. 287-296. [in Russian].

Ymennoi, Danyii Mynystru Narodnoho Prosveshcheniya «O opredelennykh grafiney Plater 150000 zlotyih v polzu hospytalia y hirurgicheskogo otdeleniya pry Volynskoii gymnazyi». [«About 150,000 zlotys allocated to Countess Plater in favor of the hospital and surgical department at the Volyn gymnasium»]. 1810. Yanvaria 8. PSZRY-1: s 1820 po 1821 hh. SPb.: Typ. II Otd-nyia. Sobstven. Kantseliaryy Eho Ymp. Velychestva, 1830. T. 31, № 24074. S. 20–21. [in Russian].

Ymennoy obyavlennyi nachalnyku Glavnoho shtaba General-Ad'yutantom Vasylychkovyim «O proyzvodstve zhalovaniya meditsynskim chinovnikam i feldsheram voennykh konskykh zavodov». [On the production of salaries for medical officials and paramedics of military horse factories]. 1820. Fevralia 9. PSZRI-1: s 1820 po 1821. Sankt-Peterburg. Typ. II Otd-nyia. Sobstven. Kantseliaryy Eho Ymp. Velychestva, 1830. T. 37, № 28135. S. 45. [in Russian].

Ymennyi, dannyi Nachalnyku Generalnogo Shtaba, s Vyisochaishe utverzhdennoi tabeliu. – O novykh okladakh zhalovaniya Meditsynskim, Farmatsevticheskim y Veterynarnym chynovnykam voenno-sukhoputnoho vedomstva. [On the new salaries of the Medical, Pharmaceutical and Veterinary Officers of the Land Defense Department]. 1819. Noiabria 6. PSZRI-1: 1819. Sankt-Peterburg. Typ. II Otd-nyia. Sobstven. Kantseliaryy Eho Ymp. Velychestva, 1830. T. 36, № 27969. S. 368–369. [in Russian].

АНОТАЦІЯ

Головною метою будь-якої системи охорони здоров'я є доступність і якість медичної допомоги населенню. Важливим завданням в Україні є побудова ефективної моделі системи охорони здоров'я та досягнення найвищого рівня здоров'я нації. Така модель передбачає державне регулювання медичною галуззю та формування управлінської вертикалі. Пріоритетним завданням є систематизація нормативно-правової бази медичного законодавства, належне фінансове та кадрове забезпечення, реорганізація системи навчання. З огляду на це вивчення становища медицини в одній із найбільших українських губерній – Київській – у першій половині XIX ст. є важливим для усвідомлення закономірностей та специфіки розбудови системи охорони здоров'я в окремих регіонах. Вивчення такого досвіду, з'ясування можливості його використання може сприяти виявленню оптимальних підходів до формування державної політики в медичній галузі на регіональному рівні.

Фінансове забезпечення медичної галузі у першій половині XIX ст. здійснювалося з різних джерел: державним коштом, наказами громадського опікування, надходженнями від оплати медичної допомоги приватними особами та становими товариствами і добродійними пожертвуваннями. Безкоштовну медичну допомогу з державної скарбниці одержували військові різних чинів і звань, зокрема офіцери, кантоністи, нижчі та нестройові чини, поштові службовці, морські нижчі чини та службовці інших державних відомств. Стан фінансування медичної мережі характеризувався й оплатою праці медичних працівників і службовців. Одним із джерел фінансування охорони здоров'я населення Київщини у досліджуваній період були добродійні пожертвування, на які відкривали і ремонтували лікарні, утримували медичний персонал, закуповували ліки та необхідний інструментарій.

Перспективною лінією дослідження може стати вивчення питань, пов'язаних з фінансуванням освітніх медичних закладів та науково-дослідних установ.

Ключові слова: Київська губернія, система охорони здоров'я, Міністерство фінансів, Медична рада, міський бюджет, накази громадського опікування, добродійні пожертвування, оплата праці медичних працівників